

**ЖУСУП БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР
МИНИСТРЛИГИНИН МИЛИЦИЯНЫН ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ
Э.А. АЛИЕВ АТЫНДАГЫ АКАДЕМИЯСЫ**

Д 12.22.648 Диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 342.7+342.2(575.2)

Шейшеева Шарапат Эдильевна

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАРАНДАРДЫН ДЕН
СОЛУГУН КОРГОО ЖАНА МЕДИЦИНАЛЫК КАМКОРДУК
УКУГУН КАМСЫЗ КЫЛУУНУН ЖАНА ИШКЕ АШЫРУУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК-УКУКТУК МЕХАНИЗМИ**
12.00.02 – конституциялык укук, муниципалдык укук

Юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек-2023

Диссертациялык иш Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Юридикалык институтунун эл аралык укук жана дүйнөлүк саясат кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

Керезбеков Канат Керезбекович,
юридика илимдеринин доктору, профессор

Расмий опоненттер:

Жетектөөчү мекеме:

Илимий эмгекти коргоо **2023-жылдын** «__» _____ күнү _____ дө Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы академиясынын алдында юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча түзүлгөн Д _____ диссертациялык кеңештин отурумунда корголот. Дареги: Бишкек шаары, Чүй пр., 180 а. конференц-зал (ауд. 412).

Диссертация менен Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин дареги: 720001, Бишкек шаары, Чүй пр., 180а жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин Милициянын генерал-майору Э. А. Алиев атындагы академиясынын дареги: Бишкек шаары, Ч.Валиханов көч., 1а илимий китепканаларынан жана ошондой эле диссертациялык кеңештин сайтынын таанышууга болот <https://www.knu.kg/>.

Автореферат 2023-жылдын «_» _____ таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, ю.и.к., доцент

Анаркулова, Э. С.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу. 2021-жылдын 11-апрелинде референдум (бүткүл элдик добуш берүү) менен кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Конституциясында (5-жылдын 2021-майында Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен колдонууга киргизилген) адам укуктары жана эркиндиктери жогорку баалуулуктарга кирери белгиленген. Алар түздөн-түз колдонулат, бардык мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын ишинин маанисин жана мазмунун аныктайт (23-берене). Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 25-беренеси адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна кол салууга жол берилбестигин белгилейт. Ошентип, конституциялык-укуктук ченемдер адамдын ден соолугу негизги баалуулуктарга таандык жана ар кандай кол салууларга түздөн-түз тыюу салат.

Жогоруда көрсөтүлгөн ден соолуктун баалуулугун аныктаган ченемдерден адамдын социалдык укуктарынын системасында саламаттыкты сактоо укугунун мааниси келип чыгат, ал өз кезегинде негизги мыйзамдын 43-беренеси менен бекемделген.

Адамдын социалдык укуктарынын системасында саламаттыкты сактоонун укуктук саясаты тиешелүү укуктук ченемдерди иш жүзүндө колдонуу жагынан да, ошондой эле теориялык-укуктук деңгээлде да көйгөйлөр болгон татаал шарттарда жүзөгө ашырылат.

Тилекке каршы, Кыргызстанда азыркы учурга чейин жарандардын саламаттыгын сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуу жана ишке ашыруу маселелери терең ойлонуунун жана илимий талдоонун предмети боло элек. Эреже катары, бул маселени изилдөө алардын багытынын контекстинде гана жүзөгө ашырылат, мында изилдөөчүлөр укукка каршы кол салуунун өзүнчө объектиси катары ден соолукка болгон укуктун өзгөчөлүктөрү менен шартталган өз алдынча мүнөздөмөлөрдүн бир бөлүгүн байкабай калышат.

Биздин изилдөө ишибиздин проблематика аспектинде ден соолукка укукту камсыз кылуу жана ишке ашыруу жаатындагы азыркы ченем жаратуу маселелерине көңүл бурулат. Алар негизинен мыйзам деңгээлиндеги кенемтелер жана карама-каршылыктар болуп саналат. Бул жагдай жарандардын саламаттыгын сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылууну жана ишке ашырууну толук кандуу укуктук жөнгө салуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат. КР мыйзамдарын өнүктүрүүгө карата так концептуалдык мамиленин жоктугу абалды курчутууда.

Атап айтканда, саламаттыкты сактоо чөйрөсүндөгү укук бузуулар үчүн жазык жоопкерчилигинин жана администрациялык жоопкерчиликтин катышындагы белгисиздик жана бул укук бузуулар үчүн жазык жазалары

жөнүндө бир катар спецификалык маселелердин жетишсиз изилдениши да олуттуу көйгөйлөр болуп саналат.

Жогоруда көрсөтүлгөн бардык жагдайлар жарандардын саламаттыгын сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуу жана ишке ашыруу маселелерин изилдөөнүн актуалдуулугу жана маанилүүлүгү жөнүндө тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлор) жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.

Диссертациялык изилдөөнүн темасы демилгелүү болуп саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты. Кыргыз Республикасында жарандардын саламаттыгын сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун конституциялык-укуктук механизмдин комплекстүү укуктук изилдөө болуп саналат.

Аталган максатка жетүү үчүн автор тарабынан диссертациялык изилдөөнүн төмөнкү **милдеттери** коюлган:

- адамдын ден соолугу түшүнүгүнүн теориялык жана укуктук аспектилерин эң жогорку баалуулук катары ачып берүү;
- саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугунун түшүнүгүн жана мазмунун изилдөө;
- адамдын социалдык укуктары системасында саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугун ишке ашыруу принциптерин иликтөө;
- Кыргыз Республикасында саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү мыйзамдар системасын талдоо;
- саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуунун институттук негиздерин карап чыгуу;
- саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алууга конституциялык-укуктук укукту ишке ашыруунун кепилдиктерин мүнөздөө;
- саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугу бузулганда колдонулуучу юридикалык жоопкерчилик чараларын карап чыгуу;
- жарандардын саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу боюнча конституциялык укугун коргоо механизмдерин изилдөө;
- жарандардын саламаттыгын сактоо чөйрөсүндөгү мыйзамдарды өркүндөтүүнүн негизги багыттарын сунуштоо.

Издөөнүн илимий жаңылыгы автор Кыргыз Республикасында ден соолукка жана медициналык жардамга укуктуу комплекстүү укуктук изилдөө жүргүзүү менен ден соолукка жана медициналык жардамга укуктун конституциялык-укуктук негиздерин жана мазмунун аныктагандыгында.

Саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү укуктук мамилелерди жөнгө салуучу катары иш алып барган Кыргыз Республикасынын мыйзамдары биринчи жолу системалаштырылган жана талданган, аларда эл аралык укуктагы негизги стратегиялык багыттар баяндалган, алар саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү эл аралык укуктук ченемдерди жана саламаттыкты жана медициналык укуктарды коргоонун кепилдиктерин белгилешкен.

Кыргыз Республикасында бул укуктуу камсыз кылган азыркы кепилдиктердин системасынын жана ишке ашыруунун жалпы принциптери каралды, жарандардын ден соолугуна жана медициналык жардамга конституциялык укуктарын коргоо механизмдерин пайдалануунун негизги көйгөйлөрү обочолонуп көрсөтүлдү.

Диссертациянын практикалык мааниси мыйзам менен камсыз кылуу чөйрөсүндө түзүлгөн мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салууну андан ары өркүндөтүү жана Кыргыз Республикасында саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алууга конституциялык укуктуу ишке ашыруу процесстерин өнүктүрүү зарылчылыгы менен аныкталат.

Издөөнүн негизги жоболору юридикалык профилдеги жогорку окуу жайларында «Конституциялык укук», «Медициналык укук» окуу дисциплиналарын окутуу процессинде колдонулушу мүмкүн.

Түзүлгөн сунуштар азыркы шарттарда жарандардын саламаттыкты сактоого жана медициналык жардам көрсөтүүгө конституциялык укуктарын ишке ашырууга көмөк көрсөтүүчү оң факторлорду күчөтүүгө багытталган укуктук каражаттарды жана ыкмаларды андан ары бекемдөө максатында жарандардын саламаттыгын сактоо чөйрөсүндөгү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын өркүндөтүү үчүн негиз боло алат.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Ден соолук түшүнүгүнө автордук аныктама сунушталат. Ден соолук – бул адамдын дене бой, психологиялык жана социалдык абалы болгон негизги компоненттердин жыйындысы.

2. Бейтаптын Кыргыз Республикасынын «Саламаттыкты сактоо жөнүндө» Мыйзамында камтылган укуктарынын тизмесин тиешелүү бөлүмгө топтоо сунушталат, анткени саламаттыкты сактоо укугу субъективдүү укук болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын аймагында түздөн-түз аракетке ээ, бул укуктуу ыйгарым укуктуу субъектилер ишке ашырууну камсыз кылуу максатында мамлекет өзүнө

алган бир катар милдеттенмелерди камтыган объективдүү конституциялык-укуктук ченемдер менен камсыздалган.

3. Кыргыз Республикасынын «Жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө» Мыйзамына саламаттыкты сактоо укугун ишке ашырууда басмырлабоо жана теңчилик принцибин кошуу сунушталат, анткени саламаттык сактоодо, эреже катары, калктын жакыр жана аз камсыз болгон топторуна карата байкалган жашыруун түрдө басмырлоо болуп жатат. Бул категорияга көбүнчө аялдар, балдар, мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар, ВИЧ / СПИД менен ооругандар, мигранттар жана алардын үй-бүлө мүчөлөрү кирет.

4. Медициналык жардамдын жагымсыз кесепеттери жөнүндө ар кандай маалымат булактарынан чогултуу жана талдоо, медициналык каталардын учурларын жана алардын жыштыгын коллегиялуу изилдөө, бул маалыматты бүткүл өлкөдө медициналык кийлигишүү коркунучун азайтуу үчүн жайылтуу, бейтаптардын укуктарын коргоонун толук кандуу ченемдик жактан камсыз кылынган системасын камсыз кылууну уюштуруу үчүн бейтаптарды жана алардын ишенимдүү адамдарын, анын ичинде кош бойлуу аялдарды бардык зарыл маалыматтар, медициналык каталар болгон учурда жардам жана колдоо менен камсыз кылуу функциясы болуп саналган мамлекеттик органдын түзүмдүк бөлүмүн түзүү сунушталат.

5. Медициналык кызмат көрсөтүүнүн зарыл стандарттарын кабыл алуу сунушталууда, алар диагностикалык жана дарылоо процедураларынын жана дары каражаттарынын милдеттүү тизмесин, ошондой эле медициналык жардам көрсөтүүнүн минималдуу талаптарын жана шарттарын камтууга тийиш.

6. Айып пулдун өлчөмүн көбөйтүү жана белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндө юридикалык жоопкерчилик чарасын күчөтүү сунушталууда. Кыргыз Республикасында саламаттыкты сактоо чөйрөсүндөгү мыйзамдарды өркүндөтүү мыйзамдарды системалаштырууда системалуу мамиленин болушун, жаңы кабыл алынган мыйзамдардын сапатын жогорулатууну, ар кандай деңгээлдеги мыйзамдардагы карама-каршылыктарды жоюуну, ошондой эле мыйзамдардын башка тармактарынын ченемдери менен макулдашууну болжолдойт.

Изденүүчүнүн юридикалык илимге кошкон жеке салымы изилдөөнүн жаңылыгы, конституциялык укук чөйрөсүндөгү актуалдуу маселелерди чечүү аракети менен аныкталат. Коргоого коюлган жоболор автор тарабынан жекече иштелип чыккан.

Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо.

Диссертациялык изилдөөнүн негизги теориялык жоболору жана практикалык сунуштары Кыргыз улуттук университетинин Юридикалык институтунун конституциялык жана административдик укук кафедрасында, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинде,

ошондой эле илимий-практикалык конференцияларда, жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоонун укуктук проблемаларына арналган тегерек столдордо баяндалды.

Изилденген чөйрөдөгү мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштар жарыяланган 6 илимий макалада чагылдырылган.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда толук чагылдырылышы. Диссертациянын негизги илимий жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу УАКтын Президиуму тарабынан бекитилген Рецензияланган илимий басылмалардын Тизмесине кирген 9 илимий макалада жарыяланган.

Диссертациянын түзүлүшү. Диссертация Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу УАК тарабынан коюлган тиешелүү талаптарга ылайык аткарылган. Анын структурасы изилдөөнүн максаттары жана милдеттери менен аныкталат жана киришүү, сегиз бөлүмдөн турган үч баптан, корутундулардан жана адабияттардын тизмесинен турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө теманы тандоо, анын актуалдуулугу, максаттары жана милдеттери негизделген, илимий жаңылыгы аргументтелген, изилдөөнүн практикалык мааниси аныкталган, коргоого коюлган негизги жоболор түзүлгөн, изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо жана аларды басылмаларда чагылдыруу боюнча маалыматтар берилген.

Биринчи бап «Саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам укугун конституциялык бекитүүнүн теориялык негиздери» деп аталып, саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугу түшүнүгүнүн жана мазмунунун теориялык негиздери, аны ишке ашыруу принциптери жана Кыргыз Республикасынын азыркы мыйзамдарынын системасы ачылып берилген.

Бул бап үч бөлүмдү камтыйт.

Биринчи бөлүм – «Саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам көрсөтүү укугунун түшүнүгү жана мазмуну». Анда эл аралык-укуктук жана улуттук юридикалык булактарды талдоо аркылуу жарандардын саламаттыкты сактоо укугун укуктук жөнгө салуунун негиздерин ачып берет, ошондой эле жарандардын социалдык укуктар системасында аталган укуктун маанисин изилдөө жүргүзүлөт.

Диссертациялык иштин темасын изилдөөгө Авакьян С. А., Аверьянова О. А., Акопов В.И., Акопян А.С., Амосов Н.М., Антоненко А. Ф., Антоненко А. Ф., Балашова Г. В., Бартенев Д. Г., Богданова А.А., Бледжанц Г. А., Витрук Н.В., Власенкова В. В., Власова А.В., Волков В., Воробьев М., Гаджиев А.А., Гегель В.Ф., Горбуль Ю.А., Гурная Л.Е., Гусев

А. В., Добридниук С. Л., Еникеев О. А., Журавлева И. В., Заметный Т. В., Иванов А. А., Казначеев В. П., Казначеева В. П., Каменева З. В., Каменская Н. А., Квернадзе Р. А., Кирилловых А. А., Кислухин В. А., Ковалёва Н. Н., Ковалевский С. М., Колесова Н. С., Комарова В. В., Коршак В. И., Косолапова Н. В., Колоцей И. А., Лазарев Е. В., Лейст О. Э., Липинский Д. А., Липчанская М. А., Лисовицкий Д. А., Литовка А. Б., Малеина М. Н., Матейкович М. С., Мишиев В. Г., Могилевская А., Морозова Л. А., Морозова К. П., Мохов А. А., Недбайло П. Е., Никитина И. О., Олейник Ч. Г., Отставнова Е. А., Помазкова С. И., Перов С., Попов С. В., Попова Е. В., Прусаков А. Д., Пунда О., Пучкова В. В., Рагимова О. А., Савошикова Е. В., Самощенко И. С., Сергеев Ю. Д., Скребнева Н. А., Соснина А., Смирнов В. Г., Стефанчук Г., Стеценко С. Г., Строгович М. С., Тимофеев И. В., Тобес Б., Уваров А. А., Устюжанцева О. В., Фарукшин М. Х., Хабриева Т. Я., Харченко В. И., Хачатуров Р. Л., Черданцев А. Ф., Шарабчиев Ю. Т., Шаяхметова А. Р., Швец Ю. Ю., Шилова Л. С., Шленева Е., Эртель Л. А. сыяктуу чет өлкөлүк окумуштуулар көрүнүктүү салым кошкону эмгекте көрсөтүлгөн

Кыргызстанда диссертациялык деңгээлде жарандардын саламаттыгын сактоого жана медициналык жардамга болгон укугун камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун конституциялык-укуктук механизмдин маселелери изилденген эмес, бирок жарандардын саламаттыгын сактоого болгон укуктарын коргоо жана камсыз кылуу маселелери К. С. Аскарлова («Кыргыз Республикасында жарандардын ден соолукка болгон укуктарын конституциялык-укуктук жөнгө салуу»), Э. К. Болотбекова («Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо уюмдарынын администрациялык-укуктук статусу»), Дж. Ш. Ниязова («Саламаттыкты сактоо чөйрөсүндөгү администрациялык-укуктук жөнгө салуу») ж. б. ата мекендик окумуштуулар өз иштеринде камтып өтүшкөн.

Жарандардын саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам көрсөтүү укуктарына, ошондой эле жалпы жарандардын укуктарына тиешелүү айрым маселелер Н. К. Атабекованын, Д. С. Джумалиевдин, К. К. Керезбековдун, С. М. Муратбекованын, Э. Н. Рахимбаевдин, Б. Дж. Рысмендеевдин, С. С. Сооданбековдун, Э. Т. Шериповдун ж. б. эмгектеринде каралган.

Диссертацияда ар бир адамдын саламаттыгын сактоо жана медициналык жардам алуу укугу - Адам укуктарынын жалпы декларациясында (25-берене), ошондой эле экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө Эл аралык пактта (12-берене) бекитилген эл аралык укуктун жалпы таанылган ченемин деп белгиленет. Жарандардын саламаттыгын сактоо коомдун ажырагыс шарты болуп саналат, ал эми мамлекет өз жарандарынын ден соолугун сактоо жана чыңдоо үчүн жоопкерчиликти өзүнө алат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында адам укуктары жана эркиндиктери Кыргыз Республикасынын жогорку баалуулуктарына кирери белгиленген. Алар түздөн-түз колдонулат, бардык мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын ишинин маанисин жана мазмунун аныктайт (23-берене). Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 25-беренеси адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна кол салууга жол берилбестигин белгилейт. Ошентип, конституциялык-укуктук ченемдер адамдын ден соолугу негизги баалуулуктарга таандык жана ар кандай кол салууларга түздөн-түз тыюу салат.

Жүргүзүлгөн изилдөөгө таянып, бүгүнкү күндө эки негизги– оору-борбордук жана ден-соолукборбордук парадигма келип чыгып, алардын ар бири белгилүү бир методологиялык аппаратка негизделген деген жыйынтыкка келдик.

Ден соолукту аныктоо үчүн колдонулган негизги методологиялык принциптердин бири - бул сапаттык жактан айырмаланган шарттарды түздөн-түз карама-каршы коюу принциби: нормалдуу физиологиялык («жакшы ден соолук» деген түшүнүк туура келет) жана оору (же «начар ден-соолук»). Жогорудагы аныктамалардан көрүнүп тургандай, кээ бирлери мындай карама-каршылыктын түздөн-түз көрсөткүчүн камтыйт же аны билдирет.

Ден соолук түшүнүгүн аныктоонун дагы бир методологиялык ыкмасы – бул адамдын ден соолугуна субъективдүү баа берүү же адамдын абалы жөнүндө жыйынтык чыгарган объективдүү критерийлердин бир түрү ден соолукка негиз болот. Мындай объективдүү критерийлер организмдин функциялык системаларынын абалын баалоо болуп саналат.

Мындай мамиле ден соолуктун функциялык концепциясын калыптандырууну алдын ала белгилейт, анын алкагында адам белгилүү бир функцияларды (биологиялык жана социалдык) аткарууга жөндөмдүү болгон учурда дени сак деп таанылат.

Айрым авторлордун пикири боюнча, бүгүнкү күндө ден соолук адамдын оптималдуу физиологиялык, психикалык жана социалдык-эмоциялык иштөө жөндөмдүүлүгү катары аныкталган ыкма ийгиликтүү болуп саналат [Акопян, А.С., Харченко, В.И., Мишиев, В.Г. Состояние здоровья и смертности детей и взрослых репродуктивного возраста в современной России. – М., [Текст] 1999].

Мындан тышкары, бул аныктамада оорунун жоктугун эмес, эң оптималдуу иштөө мүмкүнчүлүгүн көрсөтүү маанилүү.

Автордун пикири боюнча, бул жерде ден соолукту аныктоого жигердүү (функциялык) мамиле кеңири жайылгандыгына көңүл буруу керек, анткени ал адам аткарган социалдык функцияларга түздөн-түз байланыштуу. Айрым авторлор туура белгилегендей, ден соолук

категориясы жөн гана эмгек жана коомдук активдүүлүк менен эмес, тышкы чөйрөнүн өзгөрүп турган чөйрөсүндөгү иш-аракеттер менен (анын ичинде эки аспект менен) байланыштуу. Бул учурда ден соолуктун эң маанилүү критерийлеринин бири – бул ыңгайлашуу же адаптация. Бул учурда адаптация деп тышкы чөйрөнүн шарттарына, мисалы, климатка гана эмес, социалдык шарттарга да ылайыкташуу түшүнүлөт [Казначеев, В.П. Современные аспекты адаптации. [Текст] – Новосибирск, 1980].

«Ден соолук» термининин юридикалык аныктамасы адамдын жашоосунун үч деңгээлин талдоонун негизинде категорияны түшүнүүгө социалдык-философиялык мамилелерге дал келет:

1. Индивидуалисттик мамиле: адамдын автономиясы жана өзүн-өзү аныктоосу ар бир адамдын ден соолугун жекече түшүнүүнү камтыйт (укук ар бир адамдын ден соолугун барлык катары коргойт).

2. Кесиптик (медициналык) мамиле: ден соолук – бул оорунун жоктугу (укук оорулардын өнүгүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган жана аларды жок кылууга көмөктөшүүчү белгилүү бир шарттарга кепилдик берет).

3. Коммунитардык мамиле: ден соолук – бул коомдук жашоого катышуу мүмкүнчүлүгү, укук ден соолукка байланыштуу чаралардын кенири спектрин кепилдейт [Васильева О.С., Филатов Ф.Р. Здоровье как предмет междисциплинарного исследования: подходы и проблемы // Прикладная психология. [Текст] 2001. № 5. С. 65-80; 78. Розин В.М. Здоровье как философская и социопсихологическая проблема // Мир психологии. [Текст] 2000. № 1. С. 12-30].

Азыркы учурда эл аралык же улуттук укукта «ден соолук» термининин жалпы кабыл алынган аныктамасы жок жана аныктамалардын ар түрдүүлүгү укуктун тигил же бул тармагын жөнгө салуу предметинин өзгөчөлүгү жана ден соолукту аныктоого функциялык мамиленин зарылдыгы менен түшүндүрүлөт [Безручко, Е. В. (2009). Юридическое определение понятия «Здоровье». Философия права, (3), [Текст] С. 90-93].

Изилдөө предметине тиешелүү маанилүү маалымат юриспруденцияда «ден соолук» түшүнүгүн изилдөөдө алынган, ал өзүнүн түшүнүк аппаратында болушунча конкреттештирилген категорияларда иштеши керек. Бул этапта ал белгилүү бир кыйынчылыктарга туш болот, анткени тиешелүү аныктаманы тандоонун негизинде медициналык укук жаатында мамлекетти жетектеген кандайдыр бир принцип болушу керек.

Ошентип, Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму 1948-жылы ден соолукту оорунун жана дене бой кемчиликтердин жоктугу гана эмес, толук дене бой, психикалык жана социалдык жыргалчылыктын абалы катары аныктаган» [Электрондук ресурс]. Кируү режими: <https://www.who.int/ru/about/governance/constitution>].

Ошентип, изилдөөнүн жүрүшүндө талдоо жүргүзүлүп, анын негизинде автордун ден соолук түшүнүгүнүн аныктамасы сунушталган. Ден соолук – бул негизги компоненттердин жыйындысы – адамдын дене бой, психологиялык жана социалдык абалы.

Медициналык жардам алуу укугунун мазмунун мүнөздөөдө, ал саламаттыкты сактоо укугунун мазмунунан айырмаланарын жана, чындыгында, мыйзам тиешелүү жардам сурап кайрылган бейтаптар үчүн тааныган укуктардын тизмеси экенин белгилей кетүү керек. Саламаттыкты сактоо Мыйзамынын 72-беренеси бейтаптын укуктарынын тизмесин камтыйт, аларды тиешелүү бөлүмдөргө топтоого болот.

Медициналык адистерден медициналык жардам алуу менен байланышкан укуктар бөлүмү бейтаптын төмөнкүлөргө кепилденген укугу бар деп болжолдойт:

- менчигинин түрүнө карабастан уюмдардан өз алдынча дарылоону, ошондой эле профилактиканы жана реабилитациялоону өзүнө камтыган тиешелүү медициналык жардамды алуу;

- дарыгерди тандоо;

- консилиум өткөрүү.

Бейтаптын жеке статусу менен байланышкан укуктар бөлүмү бейтап белгилүү бир инсандык өзгөчөлүктөрүнөн улам төмөнкүлөргө укуктуу деп болжолдойт:

- жеңилдетилген медициналык жана коштоочу кызматтарды алуу;

- урмаattoочу жана гумандуу мамиле.

Бейтап менен саламаттык сактоо уюмдарынын ортосундагы мамилелерди юридикалык тариздөөгө байланыштуу укуктар жөнүндө бөлүм бейтаптын төмөнкүлөргө укуктуу экендигин болжолдойт:

- медициналык же илимий эксперименттерге катышууга макулдук берүү;

- адвокат менен байланышуу;

- бейтапты дарылоого медициналык билим берүү уюмдарынын студенттеринин катышуусунан баш тартуу.

Ошентип, медициналык жардамга болгон укукту бирдей түшүнүүнү камсыз кылуу үчүн тиешелүү мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү зарыл.

Экинчи бөлүм – «Адамдын социалдык укуктары системасында саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугун ишке ашыруу принциптери» - Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында бекитилген адамдын социалдык укуктары системасында саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугун ишке ашыруу принциптерин изилдөөгө арналган.

Саламаттыгын сактоо укугун ишке ашыруу жана башка бардык кепилденген укуктарды адам ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүнө көз каранды

болгон биздин изилдөө иштеринин проблематика аспектисине көңүл бурат. Азыркы учурда, саламаттыкты сактоо укугун ишке ашырууга байланыштуу укуктук жана институттук маселелерди изилдөө дүйнөлүк коомчулуктун бардык мамлекеттери туш болгон пандемиянын контекстинде өзгөчө актуалдуулукка ээ болууда. Пандемия климаттын глобалдуу өзгөрүшү менен бирге саламаттык сактоо системасынын жана мамлекеттин өз жарандарына саламаттыкты сактоо жана сапаттуу жана өз убагында медициналык жардам алуу укугун ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу мүмкүнчүлүгүнүн чакырыгы болуп саналат.

Медициналык укуктун коомдук-укуктук мүнөзү жарандардын саламаттыгын сактоо жаатындагы мамлекеттик саясаттын принциптери менен алдын ала аныкталат.

Жогоруда көрсөтүлгөн принциптерден көрүнүп тургандай, мамлекет профилактика иштеринен баштап, акысыз медициналык жардам алууга мамлекеттик кепилдиктерди иштеп чыгууга чейинки ар кандай механизмдер аркылуу жарандардын саламаттыгын сактоого багытталган бирдиктүү мамлекеттик саясатты ишке ашырууну камсыз кылуу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алат. Албетте, бул принциптер практикада канчалык деңгээлде ишке ашырыла тургандыгы жөнүндө негиздүү суроо туулат. Күмөн саноолор мамлекеттик бюджеттин өлкөнүн жарандарын сапаттуу жана жеткиликтүү медициналык кызмат көрсөтүүлөр менен толук камтууну камсыз кылуу жөндөмдүүлүгүнө, ошондой эле жарандардын өздөрүнүн сергек жашоо мүнөзүнүн принциптерин колдонуу, өз балдарынын жана ата-энелеринин саламаттыгы жөнүндө тийиштүү кам көрүү менен байланышкан процесстерге тартуу деңгээлине да тиешелүү.

Бул контекстте Кыргыз Республикасы жарандардын саламаттыгын сактоону камсыз кылуу бөлүгүндө өзүнө эл аралык-укуктук милдеттенмелерден улам колдонуудагы мыйзамдар концептуалдык кайра кароого, анын ичинде саламаттыкты сактоонун жана медициналык жардам көрсөтүүнүн кыйла актуалдуу жана жалпы принциптерин калыптандыруунун эсебинен кайра кароого муктаж болуп турат.

Саламаттыкты сактоо жөнүндө Мыйзамдын 4-беренесине саламаттыкты сактоо укугун ишке ашырууда басмырлабоо жана теңчилик принцибин кошуу сунушталат, анткени саламаттык сактоодо, эреже катары, калктын жакыр жана аз камсыз болгон топторуна карата байкалган жашыруун түрдөгү басмырлоо болот. Бул категорияга көбүнчө аялдар, балдар, мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар, ВИЧ / СПИД менен ооругандар, мигранттар жана алардын үй-бүлө мүчөлөрү кирет.

Саламаттыкты сактоо чөйрөсүндө басмырлоого кабылгандар көп учурда психикалык оорулары бар, тиешелүү деңгээлде дарыланууга мүмкүнчүлүгү жок адамдардын жоон тобу эсептелет. Көптөгөн мамлекеттерде жогоруда аталган ооруларды дарылоо жаатында так

стратегияны жүзөгө ашыруу үчүн график жок. Интернет булактарында жана жалпыга маалымдоо каражаттарында тез жардам кызматы оорулуу мигранттын чакыруусун кабыл алуудан баш тарткандыгы, кызматкердин ден соолугуна байланыштуу иштен бошотулгандыгы, ВИЧ-инфекциялангандарга медициналык жардам көрсөтүүдөн баш тарткандыгы тууралуу макалалар көп кездешет.

Басмырлабоо принциби кандайча иштеши керектигин, айрыкча, Европа өлкөлөрүндөгү бейтаптардын укуктары түшүнүгүнөн көрүүгө болот, анда дени сак/оорулуу медициналык керектөөчүлөрдүн укуктары шарттуу түрдө беш топко бөлүнөт.

Биринчи топко саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү адам укуктары жана жалпы адамзаттык баалуулуктар, анын ичинде өз инсанын сыйлоо, өз тагдырын өзү аныктоо, дене бой жана психикалык кол тийбестик укугу, адамдын сырын, анын адеп-ахлактык жана маданий баалуулуктарын, анын диний жана философиялык ишенимдерин урматтоо, оорулардын алдын алуунун жана дарылоонун учурдагы чаралары буга мүмкүндүк бергендей өлчөмдө саламаттыкты сактоо кирет. Бул укуктарды ишке ашыруу коомдун башка мүчөлөрүнүн мыйзамдуу кызыкчылыктарына зыян келтирбөө керектиги өзгөчө баса белгиленет.

Экинчи топко өзүнүн ден соолугу тууралуу маалыматка жетүүгө кепилдик берүүчү укуктар, анын ичинде дарылоонун мүмкүн болгон тобокелчилиги, дарылоодон баш тартуунун мүмкүн болуучу кесепеттери тууралуу маалымат, диагноз, божомол жана дарылоону пландаштыруу тууралуу маалымат кирет. Эгерде бейтап жергиликтүү тилде сүйлөбөсө, анда котормонун кандайдыр бир түрүн камсыз кылуу керек.

Үчүнчү топ медициналык-биологиялык кийлигишүүгө макулдук алуу шарттарын жана тартибин жөнгө салат, төртүнчү топ бейтаптын ден соолугунун абалы, диагнозу ж. б. жөнүндө маалыматтын купуялуулугун камсыз кылган укуктарды белгилейт.

Бешинчи топ ар бир адамдын ден соолугунун абалына, анын ичинде профилактикалык жана дарылоочу жардамга ылайык келген медициналык жардамга укугун жарыялайт. Медициналык кызмат көрсөтүү ошол коомдун финансылык, адамдык жана материалдык ресурстарына шайкеш келиши жана зарыл медициналык жардамдын баарына бирдей деңгээлде басмырлоосуз туруктуу жеткиликтүүлүгүн камсыз кылышы керектиги көрсөтүлгөн.

Экономикалык төмөндөөнүн терс кесепеттерине карабастан социалдык чөйрөдөгү экономикалык кырдаалды турукташтыруу боюнча мамлекеттик бийлик органдары тарабынан көрүлүп жаткан чаралар жарандардын саламаттыкты сактоо укуктарына эч кандай таасир этпеши керек.

Үчүнчү бөлүм – «Кыргыз Республикасынын саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам чөйрөсүндөгү азыркы мыйзамдардын системасы» - азыркы Кыргызстандын жарандарынын саламаттыгын сактоо жөнүндө мыйзамдарды талдоого арналган. Коомдук мамилелердин бул чөйрөсүндө укуктук жөнгө салуунун татаал жана көп деңгээлдүү мүнөзүнө көңүл бурулат. Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруу системасын өркүндөтүү боюнча айрым сунуштар калыпка салынган.

Укуктар жөнүндө Билди ратификациялоо жана кол коюу менен Кыргызстан калктын ден соолугун сактоо жана жакшыртуу, ден соолукка болгон укукту коргоо боюнча милдеттенмелерди өзүнө алды. Бул ченемдер, биринчи кезекте, өлкөнүн негизги мыйзамында жана башка ченемдик укуктук актыларда чагылдырылган. Кыргыз Республикасынын 2010-жылдын 27-июнундагы Конституциясынын 47-беренеси саламаттыкты сактоо укугун бекитет.

Ден соолук маанилүү баалуулуктардын бири катары таанылсын деп, Н.П. Пригода белгилегендей, «мамлекет аларды конституциялык жоболордун рангына көтөрдү жана тармактык ченемдик укуктук актыларда аларды коргоонун механизмдерин түздү». Бул стандарт саламаттык сактоонун мамлекеттик, муниципалдык жана жеке секторлорунун ишин өзүнө камтыган Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоосунун улуттук системасын регламенттейт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы Кыргыз Республикасындагы саламаттыкты сактоо маселелерине тиешелүү башка ченемдерди да камтыганын белгилебей коюуга болбойт. Бул 9-берененин 2-п., 16-берененин 2-п., 36-берене, 44-берене, 48-берене болуп саналат. Калктын саламаттыгын сактоо жаатындагы негизги мыйзам болуп «Кыргыз Республикасынын жарандарынын саламаттыгын сактоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы саналат. Мыйзам Кыргыз Республикасынын жарандарынын саламаттыгын сактоо жаатындагы мамлекеттик саясаттын негизги принциптерин, анын ичинде жарандардын коргоого укуктарын сактоо, социалдык адилеттүүлүктү жана тең укуктуулукту куруу, саламаттыкты сактоону өнүктүрүү ж.б. принциптерин белгилейт. Ошондой эле мыйзамда «Акысыз жана жеңилдетилген медициналык жардам көрсөтүүнүн көлөмүн, түрүн жана шарттарын белгилеген мамлекеттик кепилдиктердин программасы» каралган.

Муну менен катар, Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 24-июлундагы №248 «Коомдук саламаттык сактоо жөнүндө» Мыйзамын да бөлүп көрсөтүүгө болот, анын өзгөчөлүгү чет өлкөлүк жарандарга жана качкындарга Кыргыз Республикасынын жарандары менен бирдей эле саламаттыкты сактоо укугу кепилденет. Кыргызстандын аймагында жайгашкан ар бир адамга негизги укуктарды жана эркиндиктерди

бекемдөөгө басым жасалат. Бул укук ошондой эле мамлекеттин негизги Мыйзамында, өзгөчө 47-беренедө, «Адам укуктары жана эркиндиктери» деген экинчи главада, доктринага жана эл аралык укуктун ченемдерине толугу менен шайкеш келет. Жарандардын саламаттыгын сактоо жана чыңдоо маселеси «Коомдук саламаттык сактоо жөнүндө» Мыйзамда да чагылдырылган, анын максаты коомдук саламаттык сактоо кызматтарына жеткиликтүүлүктү жогорулатуу аркылуу калктын ден соолугун жакшыртуу, ошондой эле ар кандай оорулардын алдын алуу болуп саналат. Мыйзамда «адамдын ден соолугу» деген аныктаманын ченемдик аныктамасы берилген, ага ылайык «адамдын ден соолугу – адамдын организмнин тышкы чөйрө менен толук тең салмактуулугу жана оору менен байланышкан кандайдыр бир көрүнүп турган өзгөрүүлөрдүн жоктугу менен мүнөздөлүүчү тирүү система катары абалы».

Медициналык камсыздандыруу сапаттуу медициналык кызмат көрсөтүүнүн кепили болуп саналат, ал Кыргыз Республикасында үч түргө бөлүнөт: базалык, милдеттүү, ыктыярдуу. Кыргыз Республикасында медициналык камсыздандыруунун ченемдик-уюштуруучулук, ошондой эле финансылык негиздерин «жарандарды медициналык камсыздандыруу жөнүндө» мыйзам аныктайт.

Бул мыйзамдын ченемдери жарандардын медициналык жардам алуу укугун камсыз кылган мамлекеттик бийлик жана башкаруу органдары, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү [Бектуров С.Б., Осмоналиева Н.Ж., Законодательство об охране здоровья граждан Кыргызской Республики [Текст] // НАУЧНОЕ ПЕРИОДИЧЕСКОЕ ИЗДАНИЕ «IN SITU» №8, 2016, С. 18-22].

Жалпысынан, Кыргыз Республикасынын бардык мыйзамдарын, анын ичинде ден соолукка болгон укукту коргоого тиешелүү мамлекеттин негизги мыйзамын эки категорияга бөлүүгө болот. Биринчиси- адистештирилген ченемдер, алар ден соолукка болгон укуктун бардык өзгөчөлүгүн, мамлекеттин бул укукту камсыз кылуу боюнча милдеттерин, жалпысынан саламаттык сактоо системасы жөнүндө ж.б. чагылдырат. Экинчи категория, саламаттык сактоо системасын камсыз кылууга түздөн-түз тиешеси жок болсо да, бирок жалпы контекстте, ошондой эле жарым-жартылай ден соолукка укукту камсыз кылуу маселесин жана башка укуктук мамилелерди регламенттөө контекстинде бул укукту ишке ашыруунун тартибин козгойт.

Эмгек жана айлана-чөйрөнү коргоо жаатындагы мыйзамдарды өркүндөтүү, спорт менен машыгуу үчүн жагымдуу шарттарды түзүү, иштин кыймылдаткыч күчүн жогорулатуу жана тамеки буюмдарынын жарнамасы менен сатылышын жөнгө салуу зарылдыгы жөнүндө тыянактар чыгарылды. Калктын ден соолугу жөнүндө мыйзамдар үй-бүлөнү, биринчи кезекте аялдарды жана балдарды коргоону чагылдырышы керек. Ушул

себептен, эмгек, экологиялык, үй-бүлөлүк жана башка саламаттыкты сактоо мыйзамдарынын айрым бөлүмдөрү абдан ылайыктуу жана калктын ден-соолугун сактоодо маанилүү профилактикалык ролду ойношу мүмкүн. Жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө укуктук система Кыргыз Республикасынын «Жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө» Мыйзамына негизделген.

Экинчи бап «Кыргыз Республикасында саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун конституциялык-укуктук механизмнин элементтери» деп аталып, анда медициналык жардам алуу укугунун маңызы жана мазмуну каралат, көрсөтүлгөн укуктун саламаттыкты сактоо укугу менен катышы талданат. Бул бап эки бөлүмдөн турат.

Диссертациялык изилдөөнүн объектиси болуп Кыргыз Республикасында жарандардын саламаттыгын сактоого жана медициналык жардамга болгон конституциялык укугун бекемдөө, ишке ашыруу жана коргоо процессинде укуктук жөнгө салуу субъектилеринин ортосунда келип чыккан укук ченемдери менен жөнгө салынган коомдук мамилелер эсептелет.

Диссертациялык изилдөөнүн предмети болуп Конституцияда, эл аралык-укуктук актыларда саламаттыкты сактоо жаатындагы мамилелерди жөнгө салуучу Кыргыз Республикасынын конституциялык жана башка тармактарынын укуктук ченемдери, ошондой эле укуктарды жана милдеттерди ишке ашыруунун укуктук механизм аныктаган ченемдик актылар саналат.

Изилдөөнүн методологиялык негиздерин, мисалы, талдоо жана синтез методу катары диалектикалык таанып билүү методдору, логикалык метод, системалык-структуралык талдоо методу, салыштырмалуу жана тарыхый-укуктук методу менен айкалышта формалдык-юридикалык чечмелөө методу түздү. Бул методдордун диссертант тарабынан колдонуусу изилдөө учурунда белгиленген максаттарга жана маселелерди чечүүгө жетишүү үчүн өбөлгө түзгөн.

«Саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуунун институттук негиздери» биринчи бөлүмү саламаттык сактоо системасындагы эң маанилүү институттук негиздерди изилдөөгө арналган. Эл аралык-укуктук жана улуттук юридикалык булактарга талдоо жүргүзүү аркылуу жарандардын саламаттыкты сактоо укугун укуктук жөнгө салуунун негиздери ачылат, ошондой эле Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү мыйзамдык реформага талдоо жүргүзүлөт.

Саламаттык сактоонун азыркы өнүгүү тенденциясы алардын айкалышуу деңгээлин аныктоочу факторлордун санынын олуттуу өсүшү болуп саналат. Мындай социалдык факторлордун статусу ден соолукка

укукту ишке ашыруунун деңгээлин мүнөздөгөн институттук көрсөткүчтөрдүн жыйындысы менен аныкталат. Аларга саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү мекемелердин санынын жетиштүүлүгү, көрсөтүлүүчү товарлардын жана кызматтардын сапаты, ден соолукту чындоо боюнча мамлекеттик программалардын болушу, медициналык кызматтарды ишке ашырууга тиешелүү ресурстарды бөлүү кирет. Аялуу топтор (майыптыгы бар адамдар, ВИЧ менен жашаган адамдар) үчүн медициналык мекемелерге, товарларга жана кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу үчүн өзүнчө мониторинг жүргүзүлөт. Институттук көрсөткүчтөр коомдук саламаттыкты сактоо саясатынын ийгилигинин объективдүү критерийлери болуп саналат.

Автор тарабынан мамлекеттик органдын түзүмдүк бөлүмүн түзүү сунушталат, анын функциясы медициналык жардамдын жагымсыз кесепеттери жөнүндө ар кандай маалымат булактарынан чогултуу жана талдоо, медициналык каталар кеткен учурларын жана алардын жыштыгын коллегиялуу изилдөө, бул маалыматты бүткүл өлкөдө медициналык кийлигишүү тобокелдигин азайтуу үчүн жайылтуу, бейтаптардын укуктарын коргоонун толук кандуу ченемдик жактан камсыз кылынган системасын камсыз кылууну уюштуруу үчүн бейтаптарды жана алардын ишенимдүү адамдарын, анын ичинде кош бойлуу аялдарды бардык зарыл маалыматтар, медициналык каталар болгон учурда жардам жана колдоо менен камсыз кылуу.

Институттук көрсөткүчтөр адистештирилген жана жогорку технологиялуу медициналык жардамдын натыйжалуулугун мүнөздөйт, медициналык кызматтардын жана клиникалык медицинанын татаал жана көп деңгээлдүү системасын уюштуруу процессинде саламаттыкты сактоонун тармак катары жалпы милдеттерин чечет, ден соолуктун жабыркашын алдын алат жана калыбына келтирет. Саламаттык сактоонун азыркы инфраструктурасы калктын керектөөлөрүн толук көлөмдө камсыз кылбай тургандыгын, анын жардамы менен белгиленген түрлөрү жана формалары боюнча берилген көлөмдө натыйжалуу медициналык жардам көрсөтүү кыйын экендигин моюнга алуу керек. Мисалы, баштапкы звенодогу жана күндүзгү стационарлардын медициналык амбулаториялык-поликлиникалык мекемелеринин тармагы кеңейтүүгө, олуттуу комплекстүү иштеп чыгууларга жана башка масштабдуу реформаларга муктаж [Колесова Н.С. Обеспечение права на охрану здоровья: демографические и институциональные индикаторы труда института государства и права РАН. [Текст] 2017. Том 12. № 3 Институт государства и права Российской академии наук].

Бул контексте медициналык жардамды уюштуруунун жана саламаттык сактоо мекемелеринин иштешинин принциптерин өзгөртүүнү талап кылган саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү институттук кайра түзүүлөр

ден соолукка болгон укуктун абалынын маанилүү индикаторлорунун бири катары каралышы мүмкүн. Ошентип, көрсөткүчтүн маанилүү түрүнүн – институттук түзүлүштүн пайдасыздыгы саламаттыкты сактоо жаатында кечиктирилгис чараларды кабыл алуу зарылдыгын көрсөтүп турат.

Экинчи бөлүм «Саламаттыкты сактоого жана медициналык жардамга конституциялык-укуктук укукту ишке ашыруунун кепилдиктери» – жеткиликтүү жана сапаттуу медициналык жардамга болгон укукту конституциялык-укуктук жана тармактык жөнгө салууну камтыйт. Саламаттык сактоого жана медициналык жардамга болгон укукту кепилдеген Кыргыз Республикасынын Конституциясы сапат жана жеткиликтүүлүк сыяктуу медициналык жардамдын факторлорун түздөн-түз атабаса да, автор аларды түшүнүктүү деп эсептейт, анткени саламаттыкты сактоо укугун ишке ашыруунун кепилдиги болуп медицина чөйрөсүндөгү сапат жана жеткиликтүүлүк гана эсептелет.

Саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алууга конституциялык укуктун мазмунунда жана ишке ашырууда олуттуу өзгөрүүлөр «Кыргыз Республикасында жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө» Мыйзамдын күчүнө киришинин натыйжасында болду. Башкача айтканда, мыйзам чыгаруучу ар бир адамдын саламаттыгын сактоого жана медициналык жардамга конституциялык укугун бекиткен.

Биздин көз карашыбызда, медициналык жардамга укукту ишке ашырууда пайда болгон мамилелерди конституциялаштыруу акыркы жылдарда Кыргыз Республикасында коомдун өнүгүшүнүн мүнөзү менен шартталган объективдүү процесс болуп саналат. Бул процессти кубаттоого болот, анткени жарандардын акысыз медициналык жардам алуу укугун ишке ашыруу жана коргоо боюнча жаңы укуктук мүмкүнчүлүктөрү жана механизмдери бар.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо системасындагы бир катар кемчиликтерди эске алуу менен, төмөнкү муктаждыктар тууралуу жыйынтык чыгарууга болот:

- диагностикалык жана дарылоо процедураларынын жана дары-дармек каражаттарынын милдеттүү тизмесин, ошондой эле медициналык жардам көрсөтүүнүн минималдуу талаптарын жана шарттарын камтууга тийиш болгон медициналык кызмат көрсөтүүнүн зарыл стандарттарын кабыл алуу;

- медициналык кызматкерлердин кесиптик милдеттерин талаптагыдай аткарабагандыгынын кесепетинен өлүмгө алып келген жоопкерчилигин бекитүү;

- каралып жаткан укуктарды сотко чейинки жана соттук коргоонун бардык түрлөрүн камтыган атайын мыйзамды кабыл алуу жолу менен жарандардын саламаттыгын сактоого жана медициналык жардамга болгон

укуктарын коргоону системалаштыруу жана мыйзамдык деңгээлде бекемдөө.

Үчүнчү глава - «Кыргыз Республикасынын укук колдонуу практикасында саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алуу укугун коргоо» - жарандардын саламаттык сактоо жаатындагы укуктарын коргоонун жолдоруна арналган. Бөлүм үч бөлүмдөн турат.

«Саламаттыкты сактоо жана медициналык жардам алууга укуктары бузулган учурда колдонулуучу юридикалык жоопкерчилик чаралары» деп аталган биринчи бөлүмдө – юридикалык жоопкерчилик түшүнүгү каралып, бул категорияны аныктоонун заманбап илимий ыкмалары талдоого алынган.

Талдоолордун негизинде юридикалык жоопкерчиликти мамлекеттик мажбурлоо чараларынын жыйындысы катары түшүнүү керек деген тыянак чыгарууга болот. Медициналык мамилелердеги юридикалык жоопкерчиликтин бир катар айырмалоочу белгилери да ушул категориянын аныктамасын эске алуу менен берилген. Саламаттыкты сактоо тармагындагы реформалардын контекстинде жарандардын өмүрүнө жана саламаттыгына укуктарын камсыз кылууда укуктук механизмдердин ролун күчөтүү мүмкүнчүлүгү талкууланууда.

Теориянын жана практиканын ар кандай аспектилерин терең жана ар тараптуу карап чыгуу юридикалык жоопкерчилик ал жүктөлгөн укук бузуучунун жаңы, кошумча жоопкерчилиги болуп саналат деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет. Ошондой эле жарандык-укуктук жоопкерчилик бузууга чейин болгон юридикалык милдеттенменин гаранты болот, анткени бул милдеттенме аткарылбаган учурда жарандык жоопкерчилик-укуктук келип чыгышы мүмкүн. Ошентип, юридикалык жоопкерчилик жаңы кошумча милдет катары негизги юридикалык милдетти аткармаган учурда колдонулуучу зыяндын (залал) ордун толтуруунун жана укук бузуу үчүн жоопко тартуунун адилеттүү жазасы болуп саналат [Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности. [Текст] Монография. 2-е изд., испр. и доп. М.: Норма, 2009. С. 27, 30]. Ошол эле учурда Д.А. Липинский, юридикалык жоопкерчилик – бул укуктун талаптарын сактоо жана аткаруу боюнча кепилденген, ченемдик жана мамлекеттик мажбурлоо, ынандыруу же сыйлоо менен камсыз кылынган юридикалык милдет деп эсептейт [Липинский Д.А. Общая теория юридической ответственности: Автореферат дис.д-ра юрид. наук. Саратов, 2004. С. 10].

Медициналык кызмат көрсөтүүдө медициналык кызматкер медициналык жардам сурап кайрылган адамдардын ооруларын алдын алуу, дартты аныктоо жана дарылоо боюнча өзүнүн милдеттерин аткармаган же талаптагыдай эмес аткарган кылмышы жарандык-укуктук

жоопкерчиликтин негизи болуп саналат [Власенкова В. В. Право на охрану здоровья и медицинскую помощь в Российской Федерации: [Текст] автореф. дис.канд. юрид. наук. М., 2007. 21 с]. Бул маселе боюнча соттук практиканы талдоого алганда, сот тарабынан жарандык-укуктук катары квалификацияланган медицина кызматкерлеринин иш-аракеттеринин ичинен эң кеңири таралгандары: - медициналык мекемелерде сапаттуу жабдуулардын жоктугу; - оорунун атиптик мүнөзүнөн, бейтаптын организмнин жеке өзгөчөлүгүнөн улам келип чыккан кыйынчылыктар; - дартты аныктоо, дарылоо жана алдын алуу жаатындагы медициналык кызматкердин квалификациясынын жетишсиздиги; - бейтаптардын өздөрү жана алардын жакындары көбүнчө медициналык жардамга өз убагында кайрылышпайт, ошондой эле медициналык жардамдан баш тартышат, рецепт боюнча жазылган дары-дармектерден качышат ж.б.у.с. коштолгон аракеттер же аракетсиздиктер да көбүнчө дарылоону дайындоодо чон кыйынчылыктарды жаратат [Богданова А.А. Проблемы ответственности медицинских работников [Текст] // Ленинградский юридический журнал. 2017. № 1. С. 51–58].

Кыргыз Республикасында саламаттыкты сактоо чөйрөсүндөгү мыйзамдарды өркүндөтүү мыйзамдарды системалаштырууга, кайрадан кабыл алынып жаткан мыйзамдардын сапатын жогорулатууга, ар кандай деңгээлдеги мыйзамдардагы карама-каршылыктарды жоюуга, ошондой эле мыйзамдардын башка тармактарынын ченемдери менен шайкеш келтирүүгө системалуу мамилени божомолдойт. КР Жазык кодексинин 146-беренесинин 1-пунктундагы “Медициналык же фармацевтика кызматкеринин кесиптик милдеттерин талаптагыдай аткарбагандыгы” үчүн айып пулун 300дөн 500гө чейинки эсептик көрсөткүчкө жогорулатуу жана 10 жылдык мөөнөткө белгилүү бир кызматты ээлөө же иш жүргүзүү укугунан ажыратуу менен юридикалык жоопкерчилик чарасын күчөтүү сунушталууда.

Экинчи бөлүм – «Жарандардын саламаттыкты сактоо жана медициналык жардамга болгон конституциялык укуктарын коргоо механизмдери» деп аталып, анда автор жарандардын саламаттыкты сактоого жана медициналык жардамга болгон конституциялык укуктарын коргоо механизмдерин изилдөөгө аракет кылат .

Мамлекеттик турмуштун бул чөйрөсүндөгү негизги мыйзам болуп 2005-жылдын 9-январында кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын жарандарынын саламаттыгын сактоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы эсептелет. Кыргыз Республикасынын Конституциясы менен саламаттыкты сактоо боюнча колдонуудагы мыйзамдардын өз ара катышы жөнүндөгү маселеге кайрылганда, анын татаал, комплекстүү жана дифференцияланган экендигин белгилей кетүү зарыл. Бул мамилелердин негизи Кыргыз Республикасынын Конституциясында белгиленген.

Ошентип, Конституциянын 6-беренесинин 1-пунктунда Конституциянын үстөмдүгү белгиленген: « Конституция эң жогорку юридикалык күчкө ээ жана ал Кыргыз Республикасында түздөн-түз колдонулат». Ушул берененин 2-пунктунда мыйзамдардын жана башка ченемдик актылардын Конституциядан келип чыгышы белгиленген.

Жогоруда көрсөтүлгөн мыйзамдан тышкары, саламаттыкты сактоо жаатындагы мамилелер бир катар башка мыйзамдар менен жөнгө салынат.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, Кыргызстандын калкынын саламаттыгын сактоо боюнча иш-чараларды мыйзамдык жактан камсыз кылуу маселелери бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасындагы коомдук мамилелерди жөнгө салуучу өз ара байланышкан саламаттык сактоо жаатындагы тармактык мыйзам актыларынын системасын даярдоо, кабыл алуу жана укуктук практикада колдонуу аркылуу чечилет деген тыянак чыгарууга болот.

Үчүнчү бөлүм – «Жарандардын саламаттыгын сактоо жана медициналык жардам көрсөтүү жаатындагы мыйзамдарды өркүндөтүүнүн негизги багыттары» – жарандардын саламаттыгын сактоо жана медициналык тейлөө жаатындагы мыйзамдарды өркүндөтүүнүн негизги багыттарын талдоого жана кароого арналган.

Тигил же бул коомдук мамилелерди жөнгө салуунун шексиз маанисин танбастан, укуктук идеализм көбүнчө медициналык жана башка чөйрөлөрдө да көрүнөөрүн моюнга алуу зарыл. Ата-мекендик саясатчылар менен мамлекеттик кызматкерлер мыйзам долбоорун (азыр жалпысынан мыйзам катары кабыл алынган) бардык көйгөйлөрдү чечет деген үмүттө анын кабыл алынышын талап кылууда. Көпчүлүк учурда жагдай формалдуу эмес. Мыйзамдын зарылчылыгы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жана Кыргыз Республикасынын Президентинин аракетсиздиги, айрым чараларды аткарбагандыгы же кайдыгер мамилеси менен түшүндүрүлөт. Кээде гана саламаттык сактоо жаатындагы жеке мыйзамдардан көрүнүп турган адилеттүү жана системалуу саясий багытты көрүү өтө кыйын. Бир катар программалык документтер болгон күнү да мыйзамдардын көп түрдүүлүгүндөгү өтө алгыс тоскоолдуктар негизги дистабилдештирүүчү факторлордун бири болуп саналат.

Өзгөчө белгилей кетүүчү нерсе, инновациялык саясат татаал жана дайыма эле тобокелчиликсиз процесс эмес, анын жүрүшү көптөгөн баштапкы шарттар менен аныкталат: техникалык, финансылык, экономикалык жана социалдык. Балким, заманбап дүйнөдө өнүгүүнүн инновациялык жолу гана прогресске кепилдик берет.

ТЫЯНАКТАР

Жүргүзүлгөн диссертациялык изилдөө төмөнкүдөй жыйынтык чыгарууга мүмкүндүк берет:

1. Ден соолук – бул адамдын физикалык, психологиялык жана социалдык абалы сыяктуу негизги компоненттердин жыйындысы.

2. Бардык субъективдүү укуктар, албетте, анын ичинде саламаттыкты сактоо укугу да объективдүү укуктун ченемдери менен менен, биздин учурда – конституциялык жана медициналык укуктун ченемдери менен жөнгө салынат. Саламаттыкты сактоо боюнча конституциялык-укуктук ченем саламаттыкты сактоо укугу ар бир адамга, башкача айтканда, туулгандыгы боюнча ар бир адамга таандык экени айкын болгондой жазылган.

Юриспруденциядагы белгилүү аксиома - бул адамдын мүмкүн болуучу жүрүм-турумунун кандайдыр бир өлчөмү, эгерде ал адамдардын милдеттүү жүрүм-турумуна түздөн-түз көз каранды болгондо гана субъективдүү укукту түзөт деген сөз. Биздин учурда саламаттыкты сактоо укугу түздөн-түз анын ыйгарым укуктуу органдары көрсөткөн мамлекеттин жоопкерчилигине туура келет.

3. Саламаттыкты сактоо укугу субъективдүү укук болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын аймагында тикелей таасир этет, объективдүү конституциялык-укуктук ченемдер менен камсыз кылынат, бул укук ыйгарым укуктуу органдар тарабынан ишке ашырылышын камсыз кылуу максатында мамлекет өзүнө алган бир катар милдеттерди камтыйт.

4. Жарандардын саламаттыгын сактоону камсыз кылуу жагынан Кыргыз Республикасы өзүнө алган эл аралык-укуктук милдеттенмелерден улам колдонуудагы мыйзамдар концептуалдык кайра карап чыгууга муктаж, анын ичинде саламаттыкты сактоонун жана медициналык жардам көрсөтүүнүн кыйла актуалдуу жана жалпы принциптерин түзүү жолу менен.

5. Саламаттыкты сактоо чөйрөсүндөгү мыйзамдардын натыйжалуулугун камсыз кылуу максатында коомдук саламаттыкты сактоону жөнгө салуучу мыйзамдарды бул жаатта калктын билимин жогорулатуу, анын кабыл алынышы жана ишке ашырууга даярдыгы, укук ченемдерин колдонуу, социалдык укуктун артыкчылыктары жөнүндө так маалымат алынгандан кийин кабыл алынышы максатка ылайыктуу.

6. Медициналык жардамдын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу милдеттери, ошондой эле бул көйгөйлөрдү чечүүгө укуктук жөнгө салууну өркүндөтүү менен гана жетишүүгө мүмкүн эмес. Укук колдонуу практикасын жана саламаттыкты сактоону каржылоо принциптерин түп тамырынан бери өзгөртпөстөн регулятивдик реформа натыйжасыз жана көп учурда мүмкүн эмес. Бүткүл республика боюнча

жана өзгөчө кош бойлуу аялдар үчүн сапаттуу акысыз медициналык кызматтарды өз убагында жана жалпыга бирдей алуу үчүн укуктук кепилдиктерди камсыз кылуу эң актуалдуу маселе.

7. Медициналык жардамга болгон укуктун мазмуну “Кыргыз Республикасындагы жарандардын саламаттыкты сактоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында түшүндүрүлгөн. Ага ылайык бейтап дарыгерди жана медициналык мекемени тандоого укуктуу; санитардык-гигиеналык талаптарга жооп берген шарттардагы медициналык мекемелерде профилактикага, дарт аныктоого, дарыланууга жана медициналык реабилитациялоого; кеңеш алуу үчүн медициналык кызматкерлерге кайрылууга; медициналык купуялуулукту түзгөн маалыматтарды коргоого; медициналык кийлигишүүдөн баш тартуу жана башка укуктар.

8. Саламаттык сактоо системасында жасалган кылмыштар үчүн юридикалык жоопкерчилик комплекстүү укуктук мүнөзгө ээ, анткени ал административдик, жарандык жана жазык мыйзамдары менен жөнгө салынат. Бул контекстте саламаттыкты сактоо тармагындагы комплекстүү мыйзамдардын жаңы тенденциясын мыйзамдык деңгээлде активдүүрөөк ишке ашыруу бул тармакта иштеген медицина кызматкерлери үчүн да, юристтер үчүн да өзгөчө маанилүү [Хабриева Т.Я. Основные векторы и проблемы развития социального законодательства [Текст] // Журнал российского права. 2014. № 8. С. 5–15]. Мындай кодификация медициналык ишмердүүлүктүн ар кандай түрлөрүн жүргүзүүнүн тартибин шайкеш келтирип, көптөгөн ченемдик укуктук актылардагы боштуктарды жана карама-каршылыктарды жоюуга гана эмес, ошондой эле бейтаптын өмүрүнө же ден соолугуна зыян келтиргендиги үчүн жоопкерчиликтин бирдиктүү механизмдин белгилейт [Скробнева Наталья Александровна Юридическая ответственность в публичном и частном праве: вопросы теории и практики: автореферат дис. ... кандидата юридических наук: 12.00.01].

9. Фактыга ылайык кемчиликтердин болушу, б.а. бул чөйрөнүн укуктук юрисдикциясындагы олуттуу көйгөй жана боштук, анын натыйжалуулугун төмөндөтүп, саламаттыгын сактоо укуктарын коргоону камсыз кылуу үчүн зарыл (атайын) мыйзамдардын жоктугу болуп саналат. Бул, мамлекет өз жарандарын зыяндуу таасирлерден коргоо боюнча жетиштүү чара көрбөй жатканын көрсөтүп турат.

10. Бейтаптардын укуктарын коргоо маселеси андан начар иштелип чыккан, ал эми медициналык жардамды каржылоонун укуктук системасы толук эмес жана өтө татаал экендиги менен айырмаланат. Медицина тармагындагы жоопкерчилик ченемдери негизинен административдик жана жазык мыйзамдарында чачыранды. Медициналык ишмердүүлүктүн айрым чөйрөлөрүндөгү иш-аракеттерди камтыган блоктор бир кыйла динамикалуу

өнүгүп жатат (үй-бүлөлүк медицина, психиатриялык жардам, инфекциялык иммунитеттин алдын алуу ж.б.). Бирок, жарандардын саламаттыгын сактоо боюнча жергиликтүү мыйзамдарды иштеп чыгуудагы эң олуттуу кемчилик негизги блоктордун концептуалдык иштелип чыгышынын жана негиздүүлүгүнүн жоктугу, б.а. улуттук саламаттык сактоо системасынын ишинин укуктук негиздерин аныктоочу актынын жоктугунда.

11. Азыркы шарттарда саламаттыкты сактоо жалпы элдик милдет болуп саналат. Жеке жарандардын жана коомдун саламаттыгын базар мамилелерине баш ийдирүүгө болбойт. Медициналык камсыздандырууну реформалоо зарыл, мисалы, калктын эмгекке жарамдуу бөлүгүнө алдынкы технологиялар жана жалпы күнүмдүк медицина жеткиликтүү эмес. Көптөгөн статистикалык маалыматтар жарандардын жашоо деңгээлинин жана кирешесинин төмөндүгүнө байланыштуу медициналык жардамдан (кээде өтө зарыл) баш тарткандардын саны көбөйүп жатканын көрсөтүп турат.

12. Ченемдик актылардын көптүгүнө карабастан, мыйзам деңгээлинде бекитилген көптөгөн нормалар иш жүзүндө иштебей жатат. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнөн, министрликтерден жана ведомстволордон күтүлгөн аракеттердин жоктугу. Ошондуктан, он жылдан ашык убакыттан бери «Жарандардын саламаттыкты сактоо жөнүндө» мыйзамдын негизги жоболоруна ылайык, көптөгөн ченемдик укуктук актылар кабыл алына элек, кабыл алынган чечимдердин жана буйруктардын жөнгө салуучу маселелери толук түрдө аткарылбай келет. Инновация – бул кандайдыр бир жаңылык же жаңы кабыл алуулар эмес, ал учурдагы системанын натыйжалуулугун олуттуу түрдө жогорулатуу [Электрондук ресурс]. Кирүү режими: <https://search.rsl.ru/ru/record/01003112230?ysclid=I638qkwjau226741183>].

Саламаттыкты сактоо тармагындагы мамлекеттик саясат чындап инновациялык болушу үчүн бир катар мыйзамдарды кабыл алууну тездетүү зарыл: «Жеке медициналык ишти жөнгө салуу жөнүндө», «Медициналык жардамдын мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө», «Бейтаптардын укуктары жөнүндө», «Медицина кызматкерлеринин кесиптик жоопкерчилигин камсыздандыруу жөнүндө», «Медициналык жабдууларды жүгүртүү жөнүндө» жана башкалар. Ошондой эле «Кыргыз Республикасында жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө» Мыйзамды ишке ашырууга көмөктөшүүчү ченемдик укуктук актылардын комплексин даярдоо жана кабыл алуу зарыл. Бул саламаттык сактоо системасын сапаттык өнүгүүнүн жаңы этабына алып келе турган маанилүү документтер.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. **Шейшеева, Ш.Э.** Право на охрану здоровья в системе социальных прав в законодательстве Кыргызской Республики [Текст] / Ш.Э. Шейшеева // Modern science International scientific journal, No 12, Vol. I., 2021. ISSN 2414-9918. – с.363-367. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47374512>
2. **Шейшеева, Ш.Э.** К вопросу о понятии здоровья: теоретический аспект [Текст] / Ш.Э. Шейшеева // Modern science International scientific journal, No 12, Vol. I., 2021. ISSN 2414-9918. – с. 367-371 URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47374513>
3. **Шейшеева, Ш.Э.** К вопросу о содержании права на охрану здоровья [Текст] / Ш.Э. Шейшеева // Modern science International scientific journal, No 12, Vol. III., 2021. ISSN 2414-9918. – с. 332-336 URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47456028>
4. **Шейшеева, Ш.Э.** Право на получение медицинской помощи: понятие и содержание [Текст] / Ш.Э. Шейшеева // Modern science International scientific journal, No 1, Vol. I., 2022. ISSN 2414-9918. – с.171-175 URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47579231>
5. **Шейшеева, Ш.Э.** Система современного законодательства кыргызской республики в сфере охраны здоровья [Текст] / Ш.Э. Шейшеева // Modern science International scientific journal, No 2, Vol. I., 2022. ISSN 2414-9918. – с. 259-264 URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47971931>
6. **Шейшеева, Ш.Э.** Институциональные основы обеспечения права на охрану здоровья и медицинскую помощь [Текст] / Ш.Э. Шейшеева // Modern science International scientific journal, No 2, Vol. I., 2022. ISSN 2414-9918. – с.264-268 URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47971932>

Шейшеева Шарапат Эдильевнанын «Кыргыз Республикасында жарандардын ден соолугун жана медициналык жардам көрсөтүү укугун камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун конституциялык-укуктук механизми» диссертациянын темасында юридикалык илимдер кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн талапкер 12.00.02 – эл конституциялык укугу; административдик укугунун адистиги боюнча жазылган диссертациялык изилдөө ишинин

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: ден-соолук, саламаттык-сактоо, ден соолукту коргоо укугу, жарандык укугун коргоо, медициналык жардам алуу укугун ишке ашыруу, медициналык укук, саламаттыкты сактоо укугун бузуу.

Диссертациялык изилдөөнүн предмети – жарандардын ден соолугун жана медициналык жардам көрсөтүү укугун коргоо жана ишке ашыруу принцибин белгилеген мыйзамдарда жана эл аралык-укуктук документтерде камтылган укуктук ченемдерди изилдөө, укуктук жөнгө салуунун көйгөйлөрүн жана бул принципти ишке ашыруу практикасын аныктоо.

Диссертациялык иштин максаты Кыргыз Республикасында жарандардын ден соолугун сактоо жана медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун конституциялык-укуктук механизмдин комплекстүү укуктук изилдөө болуп саналат.

Изилдөөнүн методдору Кыргыз Республикасында жарандардын ден соолугун сактоого жана медициналык жардамга укуктарын коргоону жана ишке ашырууну камсыз кылуунун тарыхый, теориялык жана укуктук негиздерин ар тараптуу ачууга мүмкүндүк берүүчү жалпы илимий, дисциплиналар аралык жана атайын илимий билимдердин жыйындысы.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы. Автор Кыргыз Республикасындагы ден соолук жана медициналык жардам укугуна ар тараптуу укуктук изилдөө жүргүзүп, ден соолук жана медициналык жардамга болгон укуктун конституциялык-укуктук негиздерин жана мазмунун аныктаган.

Кыргыз Республикасында бул укукту камсыз кылуучу системанын жалпы принциптери жана заманбап кепилдиктерди ишке ашыруу каралып, жарандардын ден соолугуна жана медициналык жардамга болгон конституциялык укуктарын коргоо механизмдерин колдонуунун негизги көйгөйлөрү белгиленген.

Пайдалануу даражасы жана колдонуу чөйрөсү. Алынган натыйжалардын практикалык мааниси берилген диссертациянын материалдарын окуу процессинде конституциялык укук жана медициналык укук боюнча университеттерде лекцияларды окууда жана семинарларды өткөрүүдө колдонууга мүмкүн экендигин билдирет.

РЕЗЮМЕ

диссертации **Шейшеевой Шарапат Эдилъевны** на тему: **«Конституционно-правовой механизм обеспечения и реализации права граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь в Кыргызской Республике»** на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; административное право.

Ключевые слова: здоровье, медицина, право на охрану здоровья, защита прав граждан, реализация права на охрану здоровья, медицинская помощь, медицинское право, нарушение права на охрану здоровья.

Предметом диссертационного исследования – изучение правовых норм, содержащихся в законодательстве и международно-правовых документах, закрепляющих принцип защиты и реализации права граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь, и выявление проблем правового регулирования и практики реализации данного принципа.

Целью диссертационного исследования является комплексное правовое исследование конституционно-правового механизма обеспечения и реализации права граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь в Кыргызской Республике.

Методами исследования явились совокупность общенаучных, междисциплинарных и частнонаучных методов познания, позволяющих комплексно раскрыть историко-теоретические и нормативно-правовые основы обеспечения защиты и реализации права граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь в Кыргызской Республике. В ходе исследования применялись структурно-функциональный, формально-логический, исторический, статистический, юридико-догматический и сравнительно-правовой методы.

Полученные результаты и их новизна заключается в том, что автор, проведя комплексное правовое исследование права на здоровье и медицинскую помощь в Кыргызской Республике, определил конституционно-правовые основы и содержание права на здоровье и медицинскую помощь.

Рассмотрены общие принципы системы и реализации современных гарантий, которые обеспечивают данное право в Кыргызской Республике, выделены основные проблемы использования механизмов защиты конституционного права граждан на здоровье и медицинскую помощь.

Степень использования и область применения. Практическая значимость полученных результатов заключается в том, что материалы представленной диссертации могут быть использованы в учебном процессе при чтении лекций и проведении семинарских занятий в ВУЗах по конституционному праву и медицинскому праву.

RESUME

Sheisheeva Sharapat Edilievna on «The constitutional and legal mechanism for ensuring and realizing the right of citizens to health care and medical care in the Kyrgyz Republic» for the degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.02 - constitutional law; administrative law

Keywords: health, medicine, right to health care, protection of citizens' rights, implementation of the right to health care, medical care, medical law, violation of the right to health care.

The subject of the dissertation research studying the legal norms contained in legislation and international legal documents that enshrine the principle of protecting and realizing the right of citizens to health care and medical care, and identifying problems of legal regulation and practice of implementing this principle.

The purpose of the dissertation is a comprehensive legal study of the constitutional and legal mechanism for ensuring and realizing the right of citizens to health care and medical care in the Kyrgyz Republic.

Research methods: a set of general scientific, interdisciplinary and special scientific methods of knowledge that make it possible to comprehensively reveal the historical, theoretical and legal framework for ensuring the protection and implementation of the right of citizens to health care and medical care in the Kyrgyz Republic. During the study, structural-functional, formal-logical, historical, statistical, legal-dogmatic and comparative legal methods were used.

The results obtained and their novelty. The author, having conducted a comprehensive legal study of the right to health and medical care in the Kyrgyz Republic, determined the constitutional and legal foundations and content of the right to health and medical care.

The general principles of the system and implementation of modern guarantees that ensure this right in the Kyrgyz Republic are considered, the main problems of using mechanisms for protecting the constitutional right of citizens to health and medical care are highlighted.

The degree of use and scope. The practical significance of the results obtained lies in the fact that the materials of the presented dissertation can be used in the educational process when giving lectures and conducting seminars at universities on constitutional law and medical law.